

Η ΓΛΥΚΥΤΗΣ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Μεταξύ τῶν εἰκόνων τὰς ὁποίας ἀνεῦρον ὑπὸ τὰ τουρ-
κικὰ κονιάματα εἰς τοὺς ἐναπομείναντας τοίχους τῆς
καυθείσης κατ' Αὐγουστὸν τοῦ ἔτους 1917 ἱστο-
ρικῆς Βασιλικῆς τοῦ ἁγίου Δημητρίου ἐν Θεσσαλονίκῃ
εἶναι καὶ ἡ δημοσιευομένη ἐνταῦθα εἰκὼν.

Ἡ εἰκὼν αὕτη εἶναι ἐξωγραφημένη ἐπὶ τοῦ τοίχου (τοιχο-
γραφία) καὶ ἀνεφάνη ἐπὶ τῆς δεξιᾶς παραστάδος τοῦ **τρι-
βήλου** τοῦ νάρθηκος (τῶν τριῶν δηλονότι εἰσόδων τῶν ὁδη-
γούντων ἀπὸ τοῦ νάρθηκος εἰς τὸν κυρίως ναόν, σχηματιζομέ-
νων διὰ δύο κιόνων ἐν τῷ μέσῳ καὶ διὰ τῶν ἑκατέρωθεν
αὐτῶν κτιστῶν παραστάδων καὶ αἵτινες ὠνομάσθησαν οὕτω
διότι ἐκρέμαντο ἀπ' αὐτῶν τρία παραπετάσματα ἢ **βῆλα**—
ὡς ἐλέγοντο τὰ παραπετάσματα ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν ἐκ τῆς
λατινικῆς λέξεως velum).

Ὅπως βλέπει εἰς τὴν εἰκόνα ὁ ἀναγνώστης εἰκονίζεται
ὕψηλὸν δένδρον μὲ πικνὸν φοινικοειδὲς φύλλωμα· ἐπ' αὐτοῦ
ἔχει ἀναρρηχθῆ ἄνηρ ἐνδεδυμένος κοντὸν κόκκινον χιτῶνα
ἐξωσμένον εἰς τὴν ὄσφυν καὶ κοσμοῦμενον διὰ πλατείας
παρυφῆς περὶ τὸν λαιμόν· τοὺς πόδας καλύπτουν λευκαὶ
περικνημίδες καὶ ἐρυθρὰ πέδιλα. Ἡ κεφαλὴ μὲ σφηνοειδὲς
λευκὸν γένειον καὶ βραχεῖαν κόμην εἶναι ἐστραμμένη πρὸς
τὰ ἄνω, ἔχει δὲ ἀνυψωμένας ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας καὶ φαί-
νεται ὡς νὰ ροφᾷ μὲ ἡδονὴν τὰς σταγόνας αἱ ὁποῖαι πίπτουν
ἐξ ἡμικυκλικοῦ δίσκου ἐν τῷ μέσῳ καὶ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς

ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ Η ΓΑΛΚΥΤΗΣ

Τοιχογραφία ἀνευρεθείσα μετὰ τὴν πυρκαϊάν ἐπὶ τῆς δεξιᾶς παραστάδος τοῦ τριβήλου τοῦ ἀνάθροκος τῆς Βασιλικῆς τοῦ ἁγίου Λημητριῶν ἐν Θεσσαλονίᾳ.

εἰκόνας ἐξωγραφημένου. Ἐνωθεν εἶναι γεγραμμένη ἀνορθογράφως ἢ ἐπιγραφή: **τοῦ κόσμου ἢ γλυκύτης**: Ἐκατέρωθεν τοῦ ἀναρριχωμένου τούτου ἀνδρὸς εἰκονίζονται δύο πτερωτοὶ μαῦροι δράκοντες, ἐξ ὧν ὁ εἰς εὐρίσκεται ἀριστερὰ καὶ πρὸ τοῦ προσώπου του ὁ δὲ ἕτερος δεξιὰ καὶ παρὰ τοὺς πόδας. Κάτωθεν αὐτῶν εὐρίσκονται αἱ λέξεις: **Αἶμα-Χολή** προφανῶς εἰς τοὺς δράκοντας αὐτοὺς ἀναφερόμεναι. Τὸν κορμὸν τοῦ δένδρου κατατρῶγουν δύο δράκοντες ὁμοίως πτερωτοί, οἱ μακροὶ λαίμοι τῶν ὁποίων περιελίσσονται εἰς τὸν κορμὸν· κάτωθεν τοῦ ἀριστεροῦ ἐρυθροῦ δράκοντος εἶναι ἀναγεγραμμένη ἡ λέξις: **Ἡμέρα**, κάτωθεν δὲ τοῦ δεξιοῦ κυανοῦ δράκοντος ἡ λέξις: **Νύξ**. Παρὰ τὴν εἴζαν τέλος τοῦ δένδρου διακρίνεται ἀνοικτὸν στόμα δράκοντος καὶ παρ' αὐτὸ δεξιὰ αἱ λέξεις: **κατάρρα** καὶ διὰ μεγαλυτέρων γραμμάτων: **Ἄδης**!

Ἡ εἰκὼν αὕτη, ἡ ἐπιγραφομένη «τοῦ κόσμου ἢ γλυκύτης», οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ εἰκονογράφησις μιᾶς τῶν παραβολῶν τῶν ἀναγινωσκομένων ἐν τῷ ἀποδιδομένῳ εἰς Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνὸν μυθιστορήματι περὶ Βαρλαάμ καὶ Ἰωάσαφ. Μία τῶν κυριωτέρων ἐν αὐτῷ παραβολῶν εἶναι ἡ παραβολὴ τοῦ δένδρου τῆς ζωῆς, τῶν μυῶν καὶ τοῦ δράκοντος, ἡ ἐπιγραφομένη: «περὶ τοῦ ἀνθρώπου, ὃς φεύγει τὸν μανιάδη ρινόκερων». Κατὰ τὴν παραβολὴν ταύτην, τὴν ἔχουσαν πλεῖστα Ἰνδικὰ ἢ βουδδιστικὰ στοιχεῖα, ὁ ἄνθρωπος διωκόμενος ὑπὸ τοῦ ρινόκερου πίπτει εἰς βάρανθρον, κρατεῖται ὅμως ἀπὸ δένδρου· ἐκεῖθεν παρατηρεῖ, ὅτι εἰς λευκὸς καὶ εἰς μέλας μῦς κατατρῶγουν τὰς ρίζας, ἐν ᾧ εἰς τὸν πυθμῆνα τοῦ βάρανθρου ἀναμένει δράκων. Ὁ ἄνθρωπος εἰς τοιαύτην θέσιν εὐρισκόμενος βλέπει ἀποστάζον ἐκ τοῦ δένδρου μέλι, λησιμονῶν δὲ τὸν κίνδυνον προσπαθεῖ νὰ τὸ ροφήσῃ. Ἡ παραβολὴ ἐρμηνεύεται ὡς ἑξῆς: ὁ ἄνθρωπος διώκεται ὑπὸ τοῦ θανάτου (τοῦ ρινόκερου)· κρατεῖται ὅμως ἐν τῷ βίῳ (τῷ δένδρῳ)· τοῦ ἀνθρώπου τὸν βίον κατατρῶγουν ἡ **ἡμέρα** καὶ ἡ **νύξ**, ἡ ἀσθένεια καὶ ὁ χρόνος, ἡ **χολή** ἢ τυφλότης καὶ γίνεται γέρον καὶ πτώμα (= ὁ λευκὸς καὶ

μέλας μῦς) ἐν ᾧ ὅμως ἀπειλεῖται ὑπὸ τοσοῦτων δεινῶν, ἀμβλυοπῶν, ἐπιθυμεί τὴν ματαίαν ἡδονὴν (= τὸ μέλι ἢ τὴν **γλυκύτητα**), ἂν καὶ ἀπειλεῖται ὑπὸ τοῦ **Ἄδου** (= τοῦ δράκοντος) (πρβλ. Krumbacher, Βυζαντινὴν λογοτεχνίαν κατὰ μετρον. Βιβλιοθ. Μαρσαλῆ, τόμ. Γ', σελ. 203 κέ.).

*
* *

Εἰς τὴν χριστιανικὴν τέχνην ἀρχαιοτέραν εἰκονογράφειον τῆς παραβολῆς αὐτῆς ἔχομεν ἐπὶ ἀναγλύφου τυμπάνου τοῦ Βαπτιστηρίου τῆς ἐν Ἰταλίᾳ Πάρμας τοῦ ἔτους 1196. Εἰς τὸ ἀνάγλυφον ὅμως τοῦτο ἡ ἡμέρα καὶ ἡ νύξ ἔχουν ὅλως ἀρχαίας παραστάσεις, εἰκονίζονται δὲ μύες, ἐν ᾧ εἰς τὸ ἡμέτερον ἔχουν μετασχηματισθῆ εἰς δράκοντας, ὡς εἰς δράκοντα ἔχει μετασχηματισθῆ καὶ ὁ ρινόκερος, ὁ ἰστάμενος ἔμπροσθεν τοῦ ἀνθρώπου.

Εὐρίσκομεν ἔπειτα μὲ παραλλαγίαν τινὰ τὴν παράστασιν εἰς μικρογραφίας χειρογράφου Κωδικίου (ὡς εἶναι ὁ παρισινὸς Κῶδιξ ὑπ' ἀριθ. 1128, τὸ σερβικὸν ψαλτήριον (ἐν ἐκδ. Strzygowski, Πιν. I² καὶ εἰκ. 36 — σελ. 11 καὶ 97) κ. ἄ. Φαίνεται, ὅτι ἡ εἰκὼν ἐπλάσθη κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὴν παράστασιν τοῦ **Ζαχαίου ἐπὶ τῆς συκῆς**, τὴν ὁποίαν βλέπομεν εἰς ἀνατολικὰς παλαιὰς τοιχογραφίας, ὡς εἶναι αἱ κοσμοῦσαι τὸν ναὸν τοῦ Geledjer ἐν Καππαδοκίᾳ (βλ. Jerphanion, Les églises rupestres de Cappadoce, Paris, 1925, Πιν. 48), ἂν λάβῃ τις μάλιστα ὑπ' ὄψει τὴν κατ' ἐνώπιον στάσιν, τοὺς παραλλήλους πόδας καὶ τὰς ἀνηψωμένας χεῖρας, αἵτινες εἰς τὴν παράστασιν τοῦ Ζαχαίου κρατοῦν τοὺς κλάδους (πρβλ. G. Millet, Byzance et non l'Orient, ἐν Revue archéologique, 1908, σελ. 182).

Τὸν **χρόνον**, κατ' ὃν ἐξωγραφήθη ἐν τῇ Βασιλικῇ τοῦ ἁγίου Λημητρίου ἡ σπανίζουσα αὕτη παρίστασις καθὼς καὶ τὸν **λόγον**, δι' ὃν αὕτη ἐγένετο, δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ἔξ ἄλλης τοιχογραφίας εὐρισκομένης ἀπέναντι τῆς παραστάσεως ταύτης καὶ εἰκονίζούσης μελαψὸν γιγαντώσωμον ἅγιον

βασιλέα τὸν «ἅγιον Ἰωάσαφ», ἐνδεδυμένον πολυτελῆ γλαμύδα καὶ φέροντα ἐπὶ τῆς κεφαλῆς διάδημα κοσμούμενον διὰ πολυτίμων λίθων, ἀριστερά δὲ αὐτοῦ ἐπίσκοπον μικρόσωμον, φοροῦντα σάκκον καὶ ὠμοφόριον, βαστάζοντα τὸ Εὐαγγέλιον διὰ τῆς ἀριστερᾶς, θυμιῶντα δὲ τὸν βασιλέα διὰ θυμιατηρίου, ὅπερ κρατεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς, ἦτοι τὸν ἀρχιεπίσκοπον Θεσσαλονίκης Γρηγόριον τὸν Παλαμᾶν, ὡς ἄλλαχοῦ ἔχομεν τὴν τοιχογραφίαν ταύτην ἐρμηνεύσει (πρβλ. καὶ «Ἑλληνικά» ἔκδ. Συλλ. ὠφ. βιβλίων, τόμ. Α΄. - 1928 - σ. 99 εἰκ. 3). Εἶναι δηλονότι γνωστὴ ἡ περιφρημος ἕρις μεταξὺ τοῦ Καλαβροῦ Βαρλαάμ καὶ ἔπειτα τοῦ ὁμόφρονος πρὸς αὐτὸν Ἀκινδύνου καὶ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΔ' αἰῶνος περὶ ἀκτίστου φωτός. Ὁ Παλαμᾶς ἐθριάμβευσε καὶ κατὰ τὰς τέσσαρας ἐν Κωνσταντινουπόλει συγκληθείσας Συνόδους κατὰ τὰ ἔτη 1341, 1347 καὶ 1351. Γνωρίζομεν προσέτι ὅτι ὀκτὼ ἔτη μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Παλαμᾶ (τῷ 1368) ἕνεκα τῆς κακοδοξίας τοῦ Προχώρου Κυδῶνη, συνεκλήθη νέα Σύνοδος ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Φιλοθέου, ἣτις ἀνεκήρυξεν ἅγιον τὸν Παλαμᾶν εἰτα δὲ ὠρίσθη καὶ ἰδία ἑορτὴ *τῆ Β' Κυριακῇ τῶν Νηστειῶν*. Τὰ λείψανα τοῦ ἁγίου ἐφυλάσσοιτο ἐν τῷ ναῷ τῆς ἁγίας Σοφίας Θεσσαλονίκης καὶ ἡ πόλις αὕτη εἶχε πάντα λόγον νὰ κανχᾶται διὰ τὸν Ἱεράρχην της ὅστις ἐδίδαξε τὴν ἀληθῆ πίστιν ἐντὸς τῶν μεγάλων τῆς Θεσσαλονίκης ναῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων πρωτεύουσαν θέσει εἶχεν ὁ πάνσεπτος ναὸς Δημητρίου τοῦ Μυροβλήτου. Ἐδόθη λοιπὸν ὑπὸ τῶν ἐφορευόντων τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Δημητρίου ἡ ἐντολὴ εἰς τὸν ζωγράφον νὰ εἰκονίσῃ τὸν δεῦτερον πολιούχον εἰς τὸν ναὸν τοῦ πρώτου. Ὁ ζωγράφος παρέστησε τὸν Παλαμᾶν ἐπὶ τοῦ πρώτου πεσοῦ τοῦ ναοῦ κατὰ τρόπον πρωτότυπον λαμβάνων ἀφορμὴν ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀντιπάλου τοῦ Παλαμᾶ Βαρλαάμ καὶ ἐνθυμηθεὶς ἢ καὶ ὀδηγηθεὶς ὑπὸ τινος λογίου τῆς ἐποχῆς εἰς τὴν ἀνάμνησιν τοῦ περιφρήμου διηγήματος, τοῦ φερομένου εἰς τὰ στόματα πάντων ἰδίως κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην (πρβλ. Krumbacher, ἔ. ἀνωτ.), παρέστησε τὸν Ἰωά-

σαφ' καὶ ὡς τὸν ἀληθῆ Βαρλαάμ, τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ, ἔθεσε τὸν ἀρχιεπίσκοπον Θεσσαλονίκης Γρηγόριον, τὸν μόλις ἀνακηρυχθέντα ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἅγιον (διὸ καὶ φέρεται φωτιστέφανον), τὸν ὁποῖον παρέστησε πρὸ τοῦ Ἰωάσαφ θυμιῶντα, οἷον εἰ ἐξιλεοῦντα αὐτὸν διὰ τὴν βεβήλωσιν τοῦ ὀνόματος τοῦ διδασκάλου του. Μεταγενέστεροι ἴσως συνεπλήρωσαν τὴν εἰκόνα τοῦ ζωγράφου ἀπέναντι τῆς πρώτης εἰκόνης (ἐπὶ τῆς παραστάδος δηλ. τοῦ τριβήλου) παρέστησαν τὸν Βαρλαάμ τὸν Καλαβρὸν, ὡς τὸν ἄνθρωπον τῆς παραβολῆς τοῦ διηγήματος τοῦ Λαμασκηνοῦ, ὅστις ἐπροτίμησε τὴν γλυκύτητα τῆς φιλοδοξίας, προσέθηκάν δ' ἐν τέλει τὴν λέξιν: κατάρρα, ἣτις οὕτω δύναται νὰ νοηθῆ ὡς «κατάρρα ἢ ἀνάθεμα τῷ αἰρετικῷ Βαρλαάμ». Ἐπομένως ὁ χρόνος καθ' ὃν ἐξωγραφήθη ἡ ἡμετέρα εἰκὼν, ἣτις καὶ διὰ τὸ ἔνδυμα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἶναι ἀξιόλογος, εἶναι τὸ τέλος τοῦ ΙΔ' ἢ αἱ ἀρχαὶ τοῦ ΙΕ' αἰ. ὅπως ἄλλως τε καὶ ἡ τεχντροπία τῆς εἰκόνης δύναται τοῦτο νὰ μαρτυρήσῃ.

Γ. Α. ΣΩΤΗΡΙΟΥ

